

Світоглядна публіцистика Євгена Сверстюка в контексті формування громадянського суспільства: аксіологічний аспект

Світоглядна публіцистика Є. Сверстюка, як особливий соціокультурний феномен, охоплює різні сфери: журналістики, літератури, філософії, релігії та політики. Проводячи метааналіз суспільних процесів, вона виступає не лише комунікативним каналом, а й прикладом філософсько-інтелектуального осягнення дійсності. Праці відомого літературознавця, есеїста, учасника національного опору, філософа є зразком тієї публіцистики, яку Й. Лось визначив таким чином: "Публіцистика – словесна й візуальна сфери моделювання свідомості, вияв динамізму людського духу, політичне й морально-філософське освоєння історії та актуальної суспільної практики, всеохопний засіб формування особистості, площина зазначення вартостей та інтересів людей, соціальних груп і націй, втілення їхньої культурної ідентичності".¹

Світоглядна публіцистика вербалізує визначальні загальнолюдські та національні світоглядні орієнтири, моделює комунікаційний процес, аналізує низку проблем: філософські, соціальні, проблеми суспільної моралі, духовності, національного буття. Поняття «світоглядна публіцистика» належать М.Шлемкевичу, який у статті «Новочасна потуга» стверджує, що публіцистика є ділянкою духовної культури, спорідненою з наукою, мистецтвом, релігією. Світоглядна публіцистика формує громадську думку, парадигму поведінки людини у суспільстві, досліджує суспільні пріоритети. Як слушно зазначає Л.Василик, «Саме завдяки такій публіцистиці – органічній, світоглядній, концептуальній – закладалися основи суспільно-духовних змін, формувалися

¹ Лось Й.Д. Публіцистика й тенденції розвитку світу / Й. Лось. – Львів : ПАІС, 2008. – С.24.

найважливіші світоглядні коди національного буття, змінювався тоталітарний медіадискурс, зароджувався новий макротекст національної екзистенції»².

Особливістю світоглядної публіцистики Є. Сверстюка виступає її макротекстуальна та аксіологічна природа. У своїх публіцистичних виступах письменник, звертаючись до особистості, обстоює універсальні вартості – свободи, істини, краси і добра, формуючи таким чином дискурс позачасових цінностей. Високий інтелектуально-полемічний рівень публіцистики Є.Сверстюка забезпечується здатністю автора бачити проблемне явище широко – на синхронному і діахронному рівнях та осмислювати в метафоричній та метафізичній площинах.

Сьогодні звернення до світоглядної публіцистики Є.Сверстюка набуває особливої актуальності. Оскільки її завдання – формувати суспільну свідомість та сприяти суспільній консолідації на основі християнських морально-етичних засад, трансформації соціуму в єдине ціле. Вважаємо актуальним осмислення найважливіших світоглядних констант публіциста, оскільки Євген Сверстюк був «однією з найпомітніших постатей доби шістдесятників», одним з її «творців і символів»³, відтак його світобачення, система цінностей, його творчість великою мірою є вираженням ідеалів цієї культурної епохи. Таке дослідження актуальне також в контексті мас-медійних реалій, позначених тенденціями «духовного вакууму», релятивності й дискурсивності багатьох загальнолюдських цінностей. З такого погляду світоглядна публіцистика Є.Сверстюка, вважаємо, заслуговує на окреме прочитання, особливо, зважаючи на відсутність помітних праць, які б розкривали оригінальний характер цієї публіцистики.

Слід зазначити, що існує кілька досліджень, в полі зору яких опиняється публіцистичний текст Є. Сверстюка, як вираження світогляду автора, його системи цінностей, проте ці праці висвітлюють проблему частково. Зокрема, у

² Василик Л. Є. Світоглядна публіцистика сучасних літературно-художніх видань: концептосфера національної ідентичності: Монографія / Л. Є. Василик.– Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010.– С. 7.

³ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 6

монографії Т. Хоменко «Проповідництво і сучасна публіцистика» осмислюється морально-етична публіцистика Є. Сверстюка та інших авторів, аналізується сенсоповнення в його творчості таких ціннісних понять як «любов», «добро», «відповідальність», «добročинність». Л. Василик у своїй праці «Світоглядна публіцистика сучасних літературно-художніх видань: концептосфера національної ідентичності» розглядає творчість Є. Сверстюка як представника української світоглядної публіцистики, його звернення до концептів «Україна», «свобода», «Бог», «душа», «пам'ять». Л. Лисенко веде мову про концепт «істина», що постає «Сконцентрованою ідеєю, крізь призму котрої формується телеологія публіцистичного дискурсу Євгена Сверстюка й загалом модус його світопізнання»⁴.

Як бачимо, у зазначених працях автори звертаються до публіцистики Є.Сверстюка в контексті вирішення інших наукових проблем.

Відтак, мета нашої роботи – виділити найбільш важливі концепти в світоглядній публіцистиці Є. Сверстюка та простежити розгортання їхньої дискурсивності в плані вираження світоглядної настанови автора.

На думку Р. Барта, кожна історична епоха чи особа має свій семний код, пов'язаний з ідеологією, риторикою, своєю символічною глибиною. Такими кодами, що визначають свідомість, становлять сутність світогляду Є. Сверстюка, зумовлюють характер його світосприймання, на нашу думку, є концепти свобода, добро, істина. Саме ці концепти сформували національно-духовну парадигму у світогляді публіциста. Вони окреслюють та визначають його тексти як такі, що володіють певною системою духовних кодів – основних засадничих цінностей.

У нашому дослідженні цінність – поняття, що позначає міру значимості того або іншого явища людського буття у публіцистичній творчості Є.Сверстюка і одночасно саме це явище. Цінність володіє якісною

⁴ Лисенко Л. Публіцистика Євгена Сверстюка: пошук "істини" у ствердженні духовних цінностей / Л. Лисенко // Рідний край. – 2013. - № 1. – С. 36.

характеристикою, оскільки вказує на ступінь наближення до ідеалів добра, свободи, краси, істини.

Аксіологічний аспект вивчення публіцистики Є. Сверстюка передбачає дослідження ціннісних парадигм а також вартісних орієнтирів, ідеалів самого автора. Таким ідеалом, найбільшою цінністю, на нашу думку, для Є. Сверстюка є ідеал свободи. Це споріднює його світоглядну позицію із Кантівською, в якого передумовою аксіології стало відокремлення реальності від ідеалу. За І.Кантом, цінність існує як властивість людського розуму і як міра людяності та свободи. У «Критиці здатності судження» мова іде про те, що «Вище благо», як кінцева мета людського існування і світу, «можливе через свободу». Тому «доброї волі», що є виявом свободи, І. Кант визначає як умову абсолютної цінності людського буття: «добра воля є тим, лише за посередництвом чого існування людини може мати абсолютну цінність і за відношенням до чого існування світу може мати кінцеву мету»⁵. Свобода, що реалізується в акті «доброї волі», як акті вільного свідомого вибору добра – це ідеал, який втілюється як у філософії І. Канта, так і у публіцистичній творчості Є.Сверстюка. Проблему вибору у публіцистиці Є. Сверстюка розглядаємо, наголошуючи, на тому, що момент вільного вибору постає чинником аксіології, оскільки вказує на міру свободи людини, а також і міру її наближення до ідеалу.

Проблема свободи широка та багатоаспектна. Не існує єдиного визначення поняття свободи. Найзагальніше з них: свобода – це «здатність людини вільно визначати підстави своїх дій і відповідно реалізовувати себе»⁶; у ширшому розумінні свобода – це «особливий спосіб детермінації духовної

⁵ Кант И. Критика способности суждения // Кант И. Сочинения: В 6 т. – Т. 5. – М.: Мысль, 1966. – С. 477.

⁶ Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, Е.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. М.: Сов. энциклопедия, 1989. С. 569.

реальності»⁷. Атрибутивними ознаками свободи як духовного феномена є вибір і відповідальність.

Свобода волі, як можливість внутрішнього самовизначення особистості в плані чинити добро чи зло, є однією із фундаментальних властивостей людської природи. Моральний аспект вибору передбачає відповідальність людини, а це можливо лише за умови усвідомленого вибору, здійсненого особистістю. Звідси, у реалізації принципу свободи волі в людині поєднуються духовний та раціоналістичний первні. Про це у своїх «Філософічних листах» веде мову російський філософ П. Чаадаєв, зауважуючи, зокрема, що: «велике питання про свободу волі, яким би заплутаним воно не було, не ставило б утруднень, якби вмiли проникатися ідеєю, що природа істоти, наділеної розумом, полягає лише в свідомості»⁸.

Як відомо, свобода – належить до однієї з основних філософських категорій, що характеризують сутність людини та її існування, саме тому І.Кант присвятив їй чи не найбільше уваги, тому, очевидно, мав слушність М.Бердяєв, стверджуючи, що «філософія Канта є філософія свободи»⁹. На думку І.Канта слід розцінювати свободу як незалежність від закону природної причинності. В «Критиці чистого розуму» філософ, зокрема, зауважує, що: «Свобода в практичному сенсі є незалежність волі від примусу імпульсами чуттєвості»¹⁰. Це лише один аспект сприйняття явища, розуміння його як «свободи від...», однак філософ забезпечує сприйняття свободи як більшою мірою конструктивного чинника: «законодавство чистого і, як чистого, практичного розуму є свобода в позитивному сенсі»¹¹. Таким чином, «свобода для...»

⁷ Філософський енциклопедичний словник. - К.: Абрис, 2002.– С. 570.

⁸ Чаадаєв П. Я. Полное собрание сочинений и избранные письма / П. Я. Чаадаев. – М.: «Наука», 1991. – Т. 1 – С. 374.

⁹ Бердяєв Н. А. Самопознание: Опыт философской автобиографии / Н. А. Бердяев. – М.: Книга, 1991. – С. 53.

¹⁰ Кант И. Критика чистого разума // Кант И. Сочинения: В 6 т. – Т. 3. – М.: Мысль, 1964. – С.344.

¹¹ Кант И. Критика чистого разума // Кант И. Сочинения: В 6 т. – Т. 3. – М.: Мысль, 1964. – С.351.

визначається, згідно І. Канта, як добровільне підпорядкування моральному закону, що кваліфікується філософом як «категоричний імператив». Це – етичний аспект свободи; врахування цього аспекту дозволяє сприймати її як добру волю. Таким чином І. Кант пов'язує свободу зі сферою природи вибору необхідності, джерелом якої є воля. Цей вибір відбувається у межах морального закону, тобто розум обирає, що є добром, а що злом¹².

У вирішенні проблеми свободи Є. Сверстюку близькі ідеї І. Канта, який, як нагадує нам публіцист: «ставить людину як мету, а не засіб для якихось цілей... розробляє найвищі засади безкорисливості... утверджує обов'язок як стрижневу основу становлення особи»¹³. Письменник вбачає шлях до свободи у внутрішньому звільненні людини, її вдосконаленні, що стає можливим лише за умови здійснення нею вільного вибору. Є. Сверстюк наголошує: «Свобода вибору в нас є... З'являється, коли це стає необхідним. У такий момент людина виконує свій людський обов'язок»¹⁴. Проте, не кожному вистачає «сил і характеру у світі детермінізму ... піднятися до «свобідної волі». Публіцист чітко формулює важливу проблему сучасної людини: відсутність внутрішнього прагнення до свободи та вказує на її головну причину – втрату духовних джерел: «...ніщо не відкриває нашому сучасному технократові щілини в духовний світ»¹⁵.

Міркуючи над природою людини, Є. Сверстюк зазначає, що І. Кант в своїх роздумах «Про співіснування принципу доброго зі злим» або «Про первісне зло...» спирався на історичні факти... вияви жорстокої сваволі людини... Він покладався лише на цивілізуючу роллю поступу, який стимулюватиме її до боротьби з собою проти спокус і вестиме до вдосконалення»¹⁶. Вважаючи людину «зіпсутою не в основі», письменник, подібно до І. Канта, констатує наявність у її внутрішній природі «доброї волі»,

12 Кант И. Критика практического разума // Кант И. Сочинения: В 6 т. – Т. 4. Ч. I. – М.: Мысль, 1965. – С. 379-386.

¹³ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К.: «Наша віра», 1999. – С. 98.

¹⁴ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К.: «Наша віра», 1999. – С. 60.

¹⁵ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К.: «Наша віра», 1999. – С. 59.

¹⁶ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К.: «Наша віра», 1999. – С. 44.

на яку «покладались усі мислителі», що прагнули до «вироблення інституцій, які зміцнюють добру волю людини»¹⁷.

Концепт «свобода» у публіцистичному дискурсі Є. Сверстюка вміщує в собі два основних значення: зовнішня та внутрішня свобода людини.

Письменник послідовно виявляє свою позицію щодо проблеми реалізації зовнішньої свободи, як можливості вільного буття народу, свободи соціальної та національної. Для нього очевидною є необхідність побудови громадянського суспільства яке мислиться як спільнота вільних людей: лише «вільна людина» здатна «створити громадську думку, а громадська думка ... визначати дії уряду»¹⁸. У своїх публіцистичних виступах Є. Сверстюк наголошує на необхідності демократичних засад у взаємовідносинах держави і громадянського суспільства. Останнє для письменника вбачається у вигляді соціального та культурного простору, заснованого на християнських ідеалах любові й добра, в якому взаємодіють вільні особистості, здатні здійснювати індивідуальний вибір.

На думку Є. Сверстюка важливим чинником, що уможлиблює розвиток громадянського суспільства в Україні постає історичне прагнення нашого народу до свободи від будь-якого зовнішнього поневолення: «Україна зовсім несподівано для Росії в 1917 році вголос заявила про ... волю до національної незалежності»¹⁹ і знову в 1991 році Кремль, як зауважує публіцист, «був шокований референдумом ... – та сама воля до національної незалежності»²⁰. Письменник вказує на глибинну причину прагнення українського народу до самоствердження: «Вільний дух України йде від релігійності народу. За всіх форм покріпачення й недолі народ стає під захист Божий і зберігає таким чином свою духову свободу»²¹.

¹⁷ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 44.

¹⁸ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 45.

¹⁹ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 730.

²⁰ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 730.

²¹ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 731.

Для Є. Сверстюка соціальна й національна свобода – це необхідна умова не лише повноцінного життя та розвитку всього народу, а й особистого щастя кожної людини. В основі зовнішньої свободи лежить потреба свободи для самореалізації людини, тобто тієї свободи, котру не обмежує ув'язнення, гніт однієї нації над іншою, ані інші обмеження. Зовнішня свобода є природною і необхідною умовою становлення, реалізації та утвердження внутрішньої. Адже практична реалізація внутрішньої свободи особистості здійснюється завдяки об'єктивній можливості, тобто зовнішній свободі, для такої діяльності. Зовнішня свобода – це не сваволя, а свобода слова, віри, поглядів і переконань, свобода від тиску, від примусу й заборон, від грубої сили, погроз і переслідування. За Є. Сверстюком досягнення такої свободи можливе шляхом цивілізаційного поступу: через «вироблення мудрих і твердих законів», плекання «великих святинь», «вироблення інституцій», які «зміцнюють добру волю людини»²², проте публіцист не відкидає й революційного шляху, наголошуючи на його позитивних аспектах: «революція все ж таки покликана усунути зігнилі й фіктивні підпори, хисткі й потоптані закони, усунути здичавілих від сваволі й безвідповідальності людей, нагромадження кривд і беззаконня – для того, щоб збудувати справжні міцні опори для відродження людини – для прищеплення їй ідеалів добра і справедливості, для полегшення вибору її свободної волі»²³.

Визначаючи внутрішню свободу як психологічну скерованість людини, її воління можемо вести мову про вільний вибір людини у здійсненні добра чи зла, що є обов'язковою умовою реалізації внутрішньої, духовної свободи. Духовна свобода є такою, що переводить ідею «звільнення» у духовно-моральний план, відкриває в душі людини простір вільного вибору. Це діалектична єдність моральної необхідності та суб'єктивної добровільності поведінки як здатність людини мати владу над своїми вчинками. Свобода волі є сутнісною властивістю людини, і такою ж сутнісною й співмірною масштабам цієї свободи є відповідальність.

²² Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 44.

²³ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 44.

Визначаємо як основоположну в Сверстюковому розумінні духовної свободи, – ідею християнської любові до ближнього: «Спаситель відкрив людству любов, мир і свободу, рівність для всіх і братерство народів – нові цілі». Глибоке осягнення Є. Сверстюком поняття свободи сформувалось на основі найавторитетнішого для письменника джерела – Святого Письма. Для нього, як для християнина, духовна свобода – це найвищий вимір свободи, в основі якої – усвідомлення людиною свого високого призначення, ідея милосердя, всепрощення, любові до ближнього та здатність до самопожертви. Адже «свобода в своїй найглибшій суті – це саме духовна свобода, тобто свобода духу, а не тіла й не душі»²⁴. На переконання публіциста, духовна свобода особистості базується на вірі в Бога. Віруючи в Господа, людина створює свій реальний життєвий центр і будує, виходячи з нього, свою душу, завдяки цьому вона сама стає живою духовною єдністю, набуває зрілого й вивершеного духовного характеру. На цьому шляху людина здобуває головну ціль свого життя, адже, попри все, їй дано можливість вибудувати духовну свободу всередині самої себе. Духовна свобода допомагає людині знайти силу здолати будь-які труднощі, випробування й сягнути справжніх висот духу .

Духовно вільна людина, за Є. Сверстюком, це людина позбавлена страху, на протигагу «вдоволеним рабам», що несуть «кару невольницького життя так і не зважившись ні разу в житті бути вільним»²⁵. Письменник з бодем характеризує тип пострадянської людини як саме такого раба, порівнюючи ситуацію, в якій вона опинилась після «падіння тюрми», з образом пташки «випущеної з клітки і вже не здатної летіти на волю»²⁶. Є. Сверстюк констатує: «уявлення про те, що людина з соцтабору виходить на поле вільного вибору виявилось ілюзорним», адже тоталітарний режим спромігся виховати «тип нової людини», що звикла «лише слухатись», а тому «не знає на що їй ужити ту свободу»²⁷. Страх, в якому жила особа, є на думку публіциста тим

²⁴ Ильин И. А. Путь духовного обновления // Ильин И. А. Почему мы верим в Россию. М.: Эксмо, 2006. – С. 182.

²⁵ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 23.

²⁶ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 728.

²⁷ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 728.

чинником, що ослаблює її моральні сили, «активізує низькі інстинкти на шлях пристосування до чужої волі»²⁸. Упродовж десятиліть радянська влада займалась цілеспрямованим винищенням «духовних основ життя», що завжди були тією «опорою людини», без якої вона «раптом стає піддатливою і цілком залежною від впливів. Вона боїться свободи й уникає свободи вибору»²⁹. Письменник дошукується глибинних причин такого духовного рабства та віднаходить їх у негациї християнських ідей, які «в інтерпретації рабів проходять по вузькій грані самозаперечення»³⁰.

Людина вихована тоталітарною системою відчуває себе лише частиною загалу, маси. Основою її свідомості постає принцип колективізму, їй не потрібна індивідуальна свобода, яка вимагає особистої відповідальності. Ідеології, в якій ідеалізується безлика маса («У нас є ілюзія справжності і величі, коли це пов'язано з масами»³¹. Є.Сверстюк протиставляє «персоналістичний принцип християнства», що постає «релігією не для мас», вченням «для окремої людини»³². Християнство постулює цінність особистості, адже «образ і подобу Божу несе в собі одна людина. Саме її створив Бог – особу, а не масу»³³. Публіцист веде мову про особливі місце і роль особистості: «Особа – найвища цінність порівняно з усіма земними цінностями. Бо особистість є відображенням Особи Христа...На ній тримається громадянське суспільство»³⁴. За Є. Сверстюком, здатність робити вільний вибір корелює зі здатністю людини до розбудови такого суспільного простору, найбільшою цінністю якого стане свобода та її неодмінний атрибут – відповідальність. Публіцист услід за Кантом нагадує про неможливість свободи без морального закону. Духовно вільна особистість не тільки тим відрізняється від раба, що здатна чинити вільний вибір, а в першу чергу тим, що її вибір визначається моральним імперативом, вона обирає добро заради самого добра.

²⁸ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 151.

²⁹ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 732.

³⁰ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 245.

³¹ Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 176.

³² Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 176

³³ Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 176.

³⁴ Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 238.

У християнстві центром світобудови постає не людина, а Бог. Світ, у якому наявний моральний абсолют – Бог, передбачає чіткий поділ між добром і злом, неможливість переходу одного в друге, іншими словами, в такому світі добро та зло як аксіологічні категорії не можуть бути відносними. Саме тому для Є. Сверстюка, найвищим принципом світогляду якого є християнська етика, постає неприйнятним «сучасний релятивізм секуляризованої спільноти»³⁵. Для нього основним значенням концепту «добро» є його християнське потрактування – це найвища, абсолютна вселюдська цінність, причетність до якої наповнює життя людини сенсом, воно стає самоцінним, а не служить засобом для досягнення інших цілей. «Релігійна людина живе за цими законами любови і добра, які філософ Кант раціоналістичною мовою назвав моральними максимами і законом категоричного імперативу»³⁶.

Оскільки «Божественне добро є дійсним абсолютним світовим початком»³⁷, тим Абсолютом, до якого, за твердженням Є. Сверстюка, «за своєю суттю... вічно тягнеться»³⁸ людина, тому для нього Добро ніколи не може бути відносним, воно за будь-яких умов не може переходити у зло і, навпаки: «Світ Божий і світ Сатани так само не сполучні, як добро і зло»³⁹, проте «часом їх розмежовує тонка грань. Зло часто підробляється і надягає личину добра»⁴⁰. Бінарна опозиція добро-зло лейтмотивом проходить крізь увесь масив публіцистики Є. Сверстюка. Актуалізуючи в своїх текстах концепт «зло», автор увиразнює значення антиномічного концепту. Зло, за Є. Сверстюком – це все те негативне, що протистоїть буттю, спотворює його. Воно є результатом помилкових чи гріховних рішень людини, вільної в своєму виборі. Людство, яке визнало головними цінностями – матеріальні, отримало за словами Є.Сверстюка «світ темний, без Бога»⁴¹. Митець з болем констатує:

³⁵ Хоменко Т. М. Проповідництво і сучасна публіцистика: (на основі есеїстики Є. Сверстюка, М. Мариновича – Україна, І. Ортинського – Німеччина) / Тетяна Хоменко ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ПАІС, 2008. –

³⁶ Хоменко Т. М. Проповідництво і сучасна публіцистика: (на основі есеїстики Є. Сверстюка, М. Мариновича – Україна, І. Ортинського – Німеччина) / Тетяна Хоменко ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ПАІС, 2008. – С. 38.

³⁷ Гусейнов А. А., Апресян Р. Г. Етика: Учебник. — М.: Гардарики, 2003. — С. 246.

³⁸ Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 72.

³⁹ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 721.

⁴⁰ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 721.

⁴¹ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 725.

«XX ст. явило нам небачений досі безбожний світ, який відвернувся від добра й любови»⁴².

У публіцистичному дискурсі письменника зло персоніфікується і протиставляється Абсолютному Добру «... диявол ставить на перше місце ситість – хліб. І Христос нагадує вищі цінності «Не хлібом єдиним живе людина, а кожним словом Божим»»⁴³. Як відомо, на відміну від добра, зло не має субстанціонального характеру, оскільки, «немає нікого, хто робив би зло заради його самого, але всі творять його заради вигоди або задоволення, або честі, або чогось подібного»⁴⁴. Таким чином, «перед людиною стоїть завдання кінцевого вибору не між абсолютами добра і зла, а між добром, яке потенційно абсолютне, тяжіє до Бога, і злом, котре завжди відносне»⁴⁵. Характеризуючи епоху тоталітаризму, це відносне зло Є. Сверстюк виразно об'єктивує в біблійному образі антихриста «... на історичну сцену вийшов антихрист... свою абсолютну владу над людиною освятив її кров'ю. І в комуністичному і в фашистському варіантах він протиставив ученню любови – принцип сили, ненависти, утилітаризму»⁴⁶. Диявольська здатність перекручувати й знецінювати послугувала ідеології комунізму, апологети якої, за словами Є.Сверстюка «Своїм змістом ... наповнили усі великі слова: правда, добро, краса, воля, мир, демократія, навіть любов і совість!»⁴⁷.

На противагу християнським заповідям, як стверджує публіцист, сучасний секуляризований світ керується «трьома принципами»: «Принцип утилітарний, зворотний до християнського принципу безкорисного служіння. Принцип сили, зворотний до постулату свободної волі. Принцип негативний, зворотний до принципу любови. Усі вони грубо матеріалістичні, антихристиянські»⁴⁸. Є. Сверстюк духовним оком бачить стан сучасного

⁴² Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 91.

⁴³ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 721.

⁴⁴ Бэкон Ф. Сочинения. В. 2-х томах. Том II [сост., общая ред. и вступит. статья Л.Л. Субботина] / Френсис Бэкон. – М.: Мысль, 1971. – С. 359.

⁴⁵ Гусейнов А. А., Апресян Р. Г. Этика: Учебник. — М.: Гардарики, 2003. — С. 246.

⁴⁶ Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 158..

⁴⁷ Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 85.

⁴⁸ Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 85.

людства як сцену театру, на якій «слабеньким силам добра» протистоять «Трое дужих» і застерігає сучасників від легковажного сприйняття сил зла: «Ми звикли посміхатись із кумедного чорта з рогами і хвостом. Але на сцені він пристойний, як Чичиков, тільки внутрішньо зліший і жорстокіший... Облуда, лжа, напівправа, лукавство – то його личина... Він шукає слабкостей половинчастої людини і накидає їй половинчасті ролі. Слабкість людей – то його сила. Його великим досягненням є легалізація своєї присутності. Навчити нас посміхатися із забобонної віри в чорта, якого «насправді нема», і ослабити наш духовний опір. ..І мова майже культурна, і ідеали майже справжні, і дорога полегшена. Одна його властивість він позбавлений творчої сили і може тільки пародіювати Творця»⁴⁹.

На противагу реально існуючому світу, в якому панує зло, ідеалом у публіцистиці Є. Сверстюка, постає світ, в якому добро є абсолютною цінністю, втіленою в любові, свободі, правді, красі. Це світ, в «основу будови», якого буде покладено «Закон і право людини на землі, дарованій їй Богом. Закон, що гарантує Божий дар свободної волі, свободи вибору за велінням сумління і серця»⁵⁰. Публіцист не просто вірить у кращі перспективи розвитку суспільства («Від епохи «валового продукту» ми переходимо в епоху якості, в якій світиться людина Божою подобою і моральною силою»⁵¹, – у своїх публіцистичних виступах він наголошує на необхідності кожної людини «своїм діянням... змінювати моральний клімат у суспільстві»⁵². Тільки таким чином можливо побудувати вільне громадянське суспільство, засноване на засадах права, відповідальності й свободи.

⁴⁹ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 735.

⁵⁰ Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 371..

⁵¹ Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – С. 102.

⁵² Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. С. 725.

Шлях до свободи, за Є. Сверстюком, це шлях хоробрих і сильних духом, здатних «прийняти істину: дорога до Бога висхідна, вона вкрита терням»⁵³, проте вона завжди є відкритою. Для того, щоб стати вільним, наголошує публіцист, необхідно обрати «дорогу Бога твого – і вже перестаєш бути рабом своїх слабкостей, стаєш вільним – актом свободної волі вибираєш з усіх можливих – потрібні й гідні кроки до самоствердження... Заборони стають принципами»⁵⁴.

Основою та необхідною умовою існування свободи та моральності людини у публіцистичному дискурсі Є. Сверстюка постає Істина. Прагнення осягнути істину є суто людською властивістю, яка безпосередньо пов'язана з принципом вияву свободи волі, а також із реалізацією акту вільного вибору. Адже істину не можна отримати як певне знання, оскільки ніхто не звільнить людину від «необхідності страждати, любити, ненавидіти і тільки із випробувань виносити якусь істину»⁵⁵.

Людство у всі часи здійснює послідовний і напружений пошук істини, прагне пізнати її суть. У підході до розуміння істини історично склалось два аспекти: онтологічний і гносеологічний. У гносеології істина – належить до особливої властивості знання. Загальновизнаною в теорії пізнання є класична концепція, згідно якої істина розуміється як відповідність між знаннями і дійсністю. Ця концепція започаткована ще Арістотелем і розвивається у схоластичній філософії, зокрема, в Фоми Аквінського, який визначає істину як інтенціональне погодження інтелекту з реальною річчю або відповідність їй.

Онтологічне розуміння істини, належачи до найбільш давніх, кваліфікує істину як незалежну від суб'єкта реальність, як саме буття, суще. Таке

⁵³ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 245.

⁵⁴ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 97.

⁵⁵ Мамардашвили М. Эстетика мышления / Мераб Мамардашвили. – М.: Московская школа политических исследований, 2000. – С. 148.

потрактування цього поняття закодоване вже в етимології слова: в українській мові слово істина, як і його відповідники в інших слов'янських мовах, (наприклад, в російській, болгарській *истина*), походить від старослов'янського *исть*, *истовь* – «істинний, суцїй»⁵⁶. П. Флоренський звернув увагу, що в основі слова «істина» лежить древній санскритський корінь *es-*, що буквально перекладається як «бути», «існувати»⁵⁷. Грецькою «істина» є *ἀλήθεια*, що в буквальному перекладі означає «непотаємне», «відкрите». Про це говорив М. Гайдеггер, аналізуючи притчу Платона про печеру. Він розкрив сутність онтологічного розуміння істини, як непотаємного, істинного буття⁵⁸. За Гайдеггером, «істина» означає відкритість буття, те, що є, суще, відкрите, не приховане, не утаєне від людини.

Чуттєвий світ, у якому не існує істини й добра, є для Платона не справжнім, хибним світом, тому він констатує в своїй теорії існування справжнього, ідеального світу, що протистоїть звичайному не тільки як абстрактне — конкретному, сутність — явищу, оригінал — копії, але і як добро — злу. Звідси ідеєю всіх ідей, найвищою ідеєю Платона виступає ідея добра як такого — джерела істини, краси і гармонії. Оскільки душа знає істину ще до народження, то знайти і пізнати її можна шляхом пробудження в душі забутого знання. Це можливо лише за умови, коли людина «буде мужньою і невтомною в пошуках: адже шукати й пізнавати – це якраз і означає пригадувати»⁵⁹. Таким чином, за Платоном, істина віднаходиться у свідомості внаслідок певного активного пошуку, а з ним і певного вибору. Вона не формується тут і зараз, а поступово розкривається як така, що вже існувала до моменту розкриття, але до часу ніби невидима, прихована. Звідси головною проблемою стає можливість втілення абсолютної істинної ідеї в практичній поведінці людини, яка, володіючи такою ідеєю, досягає завдяки цьому «істинного» життя. Сприйняття істини за такого підходу визначається, як переконуємось, не як знання, а як

⁵⁶ Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер — М.: «Прогресс», 1967. — Т.2. — С. 144.

⁵⁷ Флоренский П. А. Столп и утверждение истины / П. А. Флоренский. — М.: «Правда», 1990. — С. 16.

⁵⁸ Хайдеггер М. Учение Платона об истине / М. Хайдеггер // Историко-философский ежегодник. — М., 1986, — С. 261.

⁵⁹ Платон. Протагор / Платон // Собрания починений в 4-х томах. Том 1. М.: Мысль, 1990. — С. 81(d).

перебування в істині, котру не лише осягають, а досягають її. На думку Платона, істинне знання, не обмежується власне констатацією «істинно суцього». Насправді розкриття істини тісно пов'язане з прагненням її реалізації, освоєнням не тільки у свідомості, але й у певній спрямованості мислення, в «захопленні душі» цією істиною, в бажанні діяти заради неї.

В інтерпретації Є. Сверстюка концепт Істина вміщує низку значень, головним серед яких, відповідно до світоглядних переконань автора, постає розуміння Істини, як втілення Трансцендентного, Абсолюту (згадаємо Євангеліє від Йоана «Я є Шлях, Істина й Життя»). Не випадково публіцист нагадує нам: «Збентежена душа шукає... «Духа Істини, що Його світ прийняти не може, бо не бачить Його та не знає Його» (Йоан, XIV, 1). Тарас Шевченко поставив ці слова епіграфом до своєї комедії «Сон». Їх можна поставити епіграфом до людської трагікомедії. А все ж таки на тлі ночі спалахують блискавки радісної зустрічі людей з Духом Істини. Хоч би як трагічно не складалась доля тих обранців Духа – вони в собі несуть сенс життя і його надію»⁶⁰.

Біблійний архетип у сприйнятті Істини публіцистом вміщує ще один метафоричний смисл цього поняття Істина – це шлях до Бога, до пізнання Суцього: «Краса є шлях і Добро є шлях до Істини, до Бога»⁶¹. Таке розуміння цього концепту наближує світоглядну позицію митця до філософії Августина Блаженного для якого суть істини розкривається через Слово Боже. Думка народжується з істинного знання про світ, здобутого внаслідок споглядання вічної істини. До вічних істин у Августина Блаженного належать: вічне благо, вічна краса, ідеальні форми першооснов суцього... і Сам Бог, “із якого все і в якому все ” (Рим 11.36)”. Вічні істини, за Августином, достовірні, самоочевидні, однакові для всіх людей, вони – ідеальні, тому і ведуть та спрямовують розум людини у пізнанні суцього, так само вони ведуть і до Бога – джерела мудрості.

⁶⁰ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 154.

⁶¹ Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 151.

У публіцистичному дискурсі Є. Сверстюка семантичний ряд Істина, Абсолют, Шлях продовжується значенням «таємниче», «приховане», «те, що потребує зусиль для відкриття»: «Істина завжди прихована. Вона дорого дається»⁶². Таке потрактування цього концепту наближує позицію автора до філософії екзистенціалізму. Зокрема, за М. Гайдеггером, істину потрібно «вивести із потаємності»⁶³, із забуття, розкрити її таємницю, бо істина, як *aletheia* в древніх греків, має подвійний сенс – «не-сокрите», «непотаємне», але разом з тим, таємниче, те, що потребує якогось особистого зусилля, дії для того, щоб стати відкритим. Для того, щоб увійти в «неподільний рух істини», потрібен «певний акт»⁶⁴, зазначає М. Мамардашвілі, бо тільки те, що відкрите, пережите й зрозуміле особисто, належить до істини. Як переконуємось, письменник – дисидент наголошує: істина – це таємниця, яку кожен розгадує власним життям, упродовж усього свого життя. Людина не створює істину, проте для неї завжди відкрита можливість знайти, пізнати і перебувати в Істині. Єдине, що потрібно для того, щоб стати на шлях її пізнання, це здійснити свідомий вибір, на який здатна лише духовно вільна людина. Завдяки вільному волевиявленню, на переконання Є. Сверстюка, людина, прагнучи істини, здатна до вдосконалення, до творення себе на засадах істини. Цей вияв свободи волі дає змогу піднести людину до рівня творця, оскільки саме людина і творить світ свого внутрішнього «Я». Для духовно вільної особистості природним постає прагнення до розбудови зовнішнього суспільного простору на засадах свободи, Добра, Істини.

Підсумовуючи зазначимо, що концепти свобода, добро, істина відіграють конститутивну роль у світоглядній настанові та в публіцистичній творчості Є.Сверстюка. Зазначені світоглядні універсалії формують цілісну концептосферу публіцистики письменника, визначають авторську аксіологічну парадигму. Зазначені концепти постають духовними орієнтирами в суспільному дискурсі, забезпечують морально-етичне та філософське підґрунтя

⁶² Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – С. 230.

⁶³ Хайдеггер М. Учение Платона об истине / М. Хайдеггер // Историко-философский ежегодник. – М., 1986, – С. 255–276.

⁶⁴ Мамардашвили М. Эстетика мышления / Мераб Мамардашвили. – М.: Московская школа политических исследований, 2000. – С. 148.

для розбудови демократії. Таким чином, світоглядна публіцистика Є.Сверстюка, актуалізуючи етичний потенціал християнської філософії, постає важливим чинником впливу на процеси формування громадянського суспільства в нашій державі.

Список використаних джерел

1. Августин Аврелий. О Троице: в пятнадцати книгах против ариан / Аврелий Августин. – Краснодар: 2004. – 416 с.
2. Бэкон Ф. Сочинения. В. 2-х томах. Том II [сост., общая ред. и вступит. статья Л.Л. Субботина] / Френсис Бэкон. – М.: Мысль, 1971. – 582 с.
3. Бердяев Н. А. Самопознание: Опыт философской автобиографии / Н. А. Бердяев. – М.: Книга, 1991. – 433 с.
4. Василик Л. Є. Світоглядна публіцистика сучасних літературно-художніх видань: концептосфера національної ідентичності: Монографія / Л. Є. Василик.– Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010.– 416 с.
5. Гусейнов А. А., Апресян Р. Г. Этика: Учебник. — М.: Гардарики, 2003. — 472 с.
6. Ильин И. А. Путь духовного обновления // Ильин И. А. Почему мы верим в Россию. М.: Эксмо, 2006. – 912 с.
7. Кант И. Критика чистого разума // Кант И. Сочинения: В 6 т. – Т. 3. – М.: Мысль, 1964. – 799 с. [72; 344].
8. Кант И. Критика способности суждения // Кант И. Сочинения: В 6 т. – Т. 5. – М.: Мысль, 1966. – 564 с.
9. Кант И. Критика практического разума // Кант И. Сочинения: В 6 т. – Т. 4. Ч. I. – М.: Мысль, 1965. – 544 с [70; 379-386].
10. Лисенко Л. Публіцистика Євгена Сверстюка: пошук "істини" у ствердженні духовних цінностей / Л. Лисенко // Рідний край. – 2013. - № 1. – С. 36-39
11. Лось Й.Д. Публіцистика й тенденції розвитку світу / Й. Лось. – Львів : ПАІС, 2008. – 376 с.
12. Мамардашвили М. Эстетика мышления / Мераб Мамардашвили. – М.: Московская школа политических исследований, 2000. – 416 с.
13. Платон. Протагор / Платон //Собрания починений в 4-х томах. Том 1. М.: Мысль, 1990. – 408 с.
14. Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. – К. : «Наша віра», 1999. – 784 с.
15. Сверстюк Є. Не мир, а меч / Є. Сверстюк. – Луцьк : «Терен», 2009. – 500 с.

16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М.Фасмер — М.: «Прогресс», 1967. – Т.2. – 671 с.
17. Філософський енциклопедичний словник. - К.: Абрис, 2002. С. 570-571.
18. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, С.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. М.: Сов. энциклопедия, 1989. С. 569-571.
19. Флоренский П. А. Столп и утверждение истины / П. А. Флоренский. – М.: «Правда», 1990. – 490 с.
20. Хайдеггер М. Учение Платона об истине / М. Хайдеггер // Историко-философский ежегодник. – М., 1986, – С. 255 –276.
21. Хоменко Т. М. Проповідництво і сучасна публіцистика: (на основі есеїстики Є. Сверстюка, М. Мариновича – Україна, І. Ортинського – Німеччина) / Тетяна Хоменко ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ПАІС, 2008. – 135 с.
22. Чаадаев П. Я. Полное собрание сочинений и избранные письма / П. Я. Чаадаев. – М.: «Наука», 1991. – Т. 1 – 799 с.